

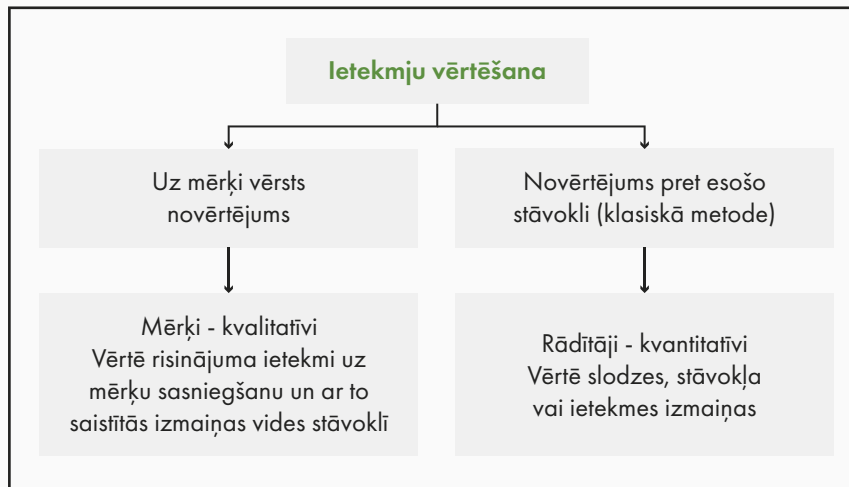
IETEKMJU VĒRTĒŠANA

PIEEJAS IZVĒLE

Atkarībā no plānošanas dokumenta veida un detalizācijas pakāpes, ietekmju vērtēšanai pamatā tiek izmantotas divas atšķirīgas metodes.

SVARĪGI!

Pirms uzsākt ietekmju izvērtēšanu, jāizvērtē, kura no pieejām konkrētajā gadījumā būs piemērotāka.

1. Uz mērķi vērsts novērtējums

Atbilstoši šai metodei, stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma (SIVN) ietvaros novērtē plānošanas dokumenta potenciālu veicināt iepriekš noteiktu vides mērķu sasniegšanu. Vides mērķus nosaka katrai no vērtētajām vides jomām / aspektiem. Nosakot mērķus, ieteicams ņemt vērā augstāka līmeņa plānošanas dokumentos izvirzītos vides mērķus un normatīvo aktu prasības.

Ieteicams izmantot šādu plānošanas dokumentu novērtēšanai:

- augsta līmeņa (zemas detalizācijas) stratēģiskās plānošanas dokumenti (piem., Nacionālais attīstības plāns);
- valsts/pašvaldības līmeņa nozares plānošanas dokumenti;
- reģionu/pašvaldību ilgtspējīgas attīstības stratēģijas un attīstības programmas.

Atkarībā no plānošanas dokumenta veida un detalizācijas pakāpes, vērtēšanas metode var tikt pielāgota, ņemot vērā zemāk uzskaitītos apsvērumus.

Izmantojot uz mērķi vērstu pieeju, tiek vērtēts ieguldījums mērķu sasniegšanā, bet netiek vērtēta plānošanas dokumenta īstenošanas ietekme uz atsaucē situāciju/ esošo stāvokli un netiek iegūts vērtējums paredzamajām izmaiņām vidē salīdzinājumā ar atsaucē situāciju. Ja izstrādātājs vēlas iegūt vispusīgu ieskatu par ietekmēm ne tikai attiecībā uz mērķu sasniegšanu, bet arī uz izmaiņām vides stāvoklī, ieteicams izmantot hibrīda pieeju, kuras ietvaros plānošanas dokumenta ietekme tiek novērtēta gan attiecībā pret esošo stāvokli, gan attiecībā uz mērķiem.

Augsta līmeņa (zemas detalizācijas) stratēģiskās plānošanas dokumenti:

⇒ Plānošanas dokumenta virsmērķi, rezultāti un rīcības virzieni tiek vērtēti pret iepriekš noteiktiem vides mērķiem. Šādiem dokumentiem tiek veikts kvalitatīvs vides jomu / aspektu novērtējums, kas palīdz noteikt, kuri plāna "elementi" sniegs pozitīvu, kuri negatīvu vai arī neitrālu ieguldījumu mērķu sasniegšanā. Šos secinājumus ieteicams turpmāk izmantot plānošanas procesā, lai varētu izdarīt pamatotu izvēli.

Piemērs: aspekts "Ūdens kvalitāte un plūdu risks"

1. solis. Katram no vērtējamajiem aspektiem tiek identificēti attiecināmie mērķi

Ūdens, kvalitāte un plūdu risks

Kods	Vides politikas mērķi (starptautiskie, ES, nacionālie)	Avots
Ū1	Sasniegt augstai un labai ekoloģiskai kvalitātei atbilstošu ūdensobjektu īpatsvaru: 35%	Eiropas Zaļais kurss; Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam
Ū2	Jūras vides stāvokļa uzlabošana un pazemes ūdens resursu aizsardzība, samazinot antropogēno slodzi, t. sk. notekūdeņu kaitīgo ietekmi uz dabas resursiem un vidi, nodrošinot nepieciešamās infrastruktūras izveidi un veicinot notekūdeņu dūņu apstrādi	Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam
Ū3	Aizsargāt vidi ES no komunālo notekūdeņu nelabvēlīgās ietekmes, savācot un attīrot notekūdeņus	Padomes Direktīva 91/271/EEK (1991. gada 21. maijs) par komunālo notekūdeņu attīrīšanu
Ū4	Kanalizācijas tīklu attīstība esošo aglomerāciju robežās, kanalizācijas tīklu pārbūve un atjaunošana, investīcijas notekūdeņu attīrīšanas kvalitātes uzlabošanai, dūņu apsaimniekošanai, decentralizēto kanalizācijas sistēmu apsaimniekošanai	Notekūdeņu apsaimniekošanas investīciju plāns 2021.–2027. gadam
Ū5	Ūdensapgādes tīklu paplašināšana, ūdensapgādes tīklu rekonstrukcija, dzeramā ūdens uzglabāšanas un padeves uzlabošana, kā arī energoefektivitātes pasākumi ūdensapgādes sistēmā	Ūdensapgādes investīciju plāns 2021. – 2027. gadam
Ū6	Klimata pārmaiņu ietekmju mazināšana, īstenojot pielāgošanās klimata pārmaiņām pasākumus un panākot materiāltehniskā un infrastruktūras nodrošinājuma uzlabojumus	Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam

2. solis. Plānošanas dokumenta virsmērķi, rezultāti, stratēģiskie rīcības virzieni tiek vērtēti pret iepriekš noteiktiem stratēģiskiem vides mērķiem (SVM)

Rīcības virziena uzdevumi	Visticamāk, ka uzlabos SVM statusu	Iespējams konflikts ar SVM, ko nevar mazināt ar ietekmi mazinājošiem pasākumiem	Iespējams konflikts ar SVM, ko visticamāk, ka var mazināt ar ietekmi mazinājošiem pasākumiem	Nav paredzama saistība ar SVM
Uzdevums 1	Ū1, Ū2, Ū3, Ū4			Ū5, Ū6
Uzdevums 2		Ū1, Ū5, Ū6	Ū4	Ū2, Ū3
...				

Vidējas detalizācijas stratēģiskās plānošanas dokumenti (piem., pašvaldības attīstības programma):

- ⇒ Ietekmes vērtēšanai tiek izstrādāti ietekmju novērtēšanas kritēriji, kas balstās gan uz ārējiem (Eiropas Savienības, Latvijas), gan pašvaldības noteiktajiem vides mērķiem. Nosakot ietekmju vērtēšanas kritērijus, ieteicams apsvērt iespēju izmantot indikatorus, kas tiek izmantoti vides stāvokļa, slodžu vai ietekmes raksturošanai.
- ⇒ Tiek izmantota vērtēšanas skala, kas atspoguļo ietekmes būtiskumu, veidu un ilgumu.
- ⇒ Tiek vērtētas plānošanas dokumenta prioritātes, uzdevumi, rīcības/ projekti.

Piemērs: Vērtēšanas skala

Būtiskums	++ Nozīmīga pozitīva ietekme	Ļoti iespējams, ka risinājuma īstenošana veicinās būtiskus kvantitatīvus vai kvalitatīvus uzlabojumus; tiks sasniegti vides mērķi.
	+ Vērā ņemama pozitīva ietekme	Iespējams, ka risinājuma īstenošana veicinās kvantitatīvus vai kvalitatīvus uzlabojumus, tiks veicināta mērķu sasniegšana.
	0 Ietekmes nav / tā nav vērā ņemama vai nav zināma	Nav paredzamas kvalitatīvi vai kvantitatīvi novērtējamas izmaiņas vai ietekme nav zināma (t.sk., informācijas trūkuma dēļ).
	- Vērā ņemama negatīva ietekme	Iespējams, ka risinājuma īstenošana veicinās negatīvas kvantitatīvas vai kvalitatīvas izmaiņas, tiks apgrūtināta mērķu sasniegšana.
	-- Nozīmīga negatīva ietekme	Ļoti iespējams, ka risinājuma īstenošanas rezultātā var tikt pārkāptas normatīvo aktu prasības vides jomā vai var rasties būtiska negatīva ietekme. Netiks sasniegti vides mērķi.
	+/- Ietekme nav viennozīmīga	Risinājuma ietekme nav viennozīmīga, tam var būt gan pozitīva, gan negatīva ietekme.
Veids	T - tiešā ietekme	Ietekme, kas izriet tieši no risinājuma/uzdevuma īstenošanas.
	N - netiešā ietekme	Ietekme, kas varētu pastarpināti rasties no risinājuma/uzdevuma īstenošanas.
Ilgums	Ī - īslaicīga ietekme	Ietekme, kas izpaužas noteiktu, īsu laika periodu (piemēram, ietekme īstenošanas laikā).
	V/I - vidēja termiņa un ilglaicīga ietekme	Risinājuma īstenošana rada pastāvīgu, atkārtotu vai ilgstošu ietekmi.

Piemērs: Vērtējuma rezultāts, pielietojot indikatorus, kas tiks izmantoti vides stāvokļa, slodžu vai ietekmes raksturošanai

Aspekts	Kritērijs	0. alternatīva	AP īstenošana
Klimata pārmaiņas	CO ₂ emisijas samazinājums pret bāzes gadu (2005), %	↔	+
	Kopējās SEG emisijas, CO ₂ ekvivalentos	↔	+
	Zaļo teritoriju īpatsvars pilsētā, %	↔↘	0
	Pilsētvides labiekārtojumi, kas risina pilsētas pielāgošanos klimata pārmaiņām no kopējiem pilsētvides labiekārtojumiem, %	↘	0
	Pašvaldības investīcijas zaļās infrastruktūras labiekārtošanai apkaimē	↘	0

Piemērā papildus ietverta arī informācija par "nulles" alternatīvu. Atbilstošais vērtējums sagatavots, izmantojot šādu skalu:

↗ Uzlabosies ↔↗ Nebūtiski uzlabosies ↔ Situācija nemainīga ↔↘ Nebūtiski pasliktināsies ↘ Pasliktināsies

2. Novērtējums pret esošo stāvokli (klasiskā metode)

Ietekmes tiek vērtētas pret esošo situāciju (slodzes, stāvokļa vai ietekmes kvantitatīvās izmaiņas). Tiek izstrādāts būtiskuma ietvars. Tiek izmantota vērtēšanas skala, kas ietver ietekmes būtiskumu, veidu un ilgumu.

Piemērots lokālplānojumam un citiem plānošanas dokumentiem ar augstu detalizācijas pakāpi.

Katram vides aspektam var izstrādāt detalizētu vērtēšanas skalu, to atbilstoši skaidrojot.

Piemērs: SIVN rūpnieciskās apbūves lokālplānojumam. Vērtējamais aspekts: palēnināta satiksme

Vērtējums	Ietekme	Skaidrojums
-3/+3	Būtiska negatīva / pozitīva	Jauni galvenie gājēju /velosipēdistu ceļi tiek pārtraukti /izveidoti
-2/+2	Vērā ņemama negatīva / pozitīva	Jauni funkcionālie gājēju/velosipēdistu ceļi tiek pārtraukti/izveidoti
-1/+1	Mēreni negatīva /pozitīva	Jauni gājēju /velosipēdistu ceļu savienojumi tiek pārtraukti/radīti, bet ar ierobežotu savienojumu funkcionalitāti
0	Ietekmes nav /nebūtiska	Jauni gājēju /velosipēdistu ceļu savienojumi netiek pārtraukti/radīti

PAR KO VĒL JĀPADOMĀ, VĒRTĒJOT IETEKMES?

Labu kritēriju īpašības:

- raksturo ietekmi uz aspektu, kuram tie izstrādāti;
- izmērāmi ("izmērāms" ne vienmēr nozīmē "kvantitatīvs"; var izmantot arī kvalitatīvu novērtējumu (piemēram, "lielāks vai mazāks risks..."), tomēr tiem vienmēr jāsniedz informācija par būtiskumu);
- viegli nosakāmi;
- skaidri definēti un saprotami ne tikai ekspertiem, bet arī lēmumu pieņēmējiem, un vēlams plašai sabiedrībai.

Kā nosaka, cik būtiska ir ietekme (būtiskuma ietvars)?

Ietekmes būtiskums ir atkarīgs ne tikai no kritērija vērtējuma vērtības, bet arī no tādiem elementiem kā ietekmes iespējamība, ilgums, atgriezeniskums vai vides neaizsargātība/jūtīgums. Piemēram, gruntsūdens līmeņa kritumam vidēji par 40 cm dabas liegumā ar no gruntsūdeņiem atkarīgu veģetāciju būs cita nozīme nekā meža teritorijā, kur jau šobrīd ir zems gruntsūdens līmenis.

Lai novērtētu, vai noteikta ietekme ir nozīmīga un cik lielā mērā, parasti tiek izstrādāta metodika, jeb būtiskuma ietvars, kas ļauj kvantitatīvo rādītāju pārvērst kvalitatīvā vērtējumā, ņemot vērā papildu informāciju par ietekmes būtību un receptoriem (uztvērējiem). Būtiskuma ietvars ir daļa no novērtējuma sistēmas.

Izsekojamība

Svarīgi ir dokumentēt ietekmes novērtēšanai izmantoto pieeju. Informācijai ir jāaptver vismaz šādi elementi:

Kritēriju izstrāde ➤ Ietekmes definēšana ➤ Ietekmes (būtiskuma) novērtēšana ➤ Ietekmi mazinošu pasākumu izvēle ➤ Ietekmes uz vidi monitoringa indikatoru noteikšana

Izstrādātos ietekmju novērtēšanas kritērijus vēlams izmantot kā indikatorus plānošanas dokumenta ietekmes uz vidi monitoringam.

VĒRTĒJUMA REZULTĀTU ATSPUGUĻŠANA

Ietekmju izvērtējuma kopsavilkuma matricas vizualizācijai ieteicams izmantot tabulas formātu un krāsu kodus, kas ievērojami uzlabo veiktā novērtējuma uztveramību un ļauj viegli identificēt rīcības, kas rada būtiskākās ietekmes uz dažādiem vides aspektiem.

Piemērs krāsu kodu izmantošanai novērtējuma kopsavilkuma matricai.

Vides aspekti PDR*	Iedzīvotāji, cilvēku veselība, materiālās vērtības					Kultūras, arhitektūras un arheoloģiskais mantojums	Dabas daudzveidība			Ainavu daudzveidība	Augsnes	Ūdens	Klimatiskie faktori	
	Dzeramais ūdens	Gaisa kvalitāte	Troksnis	Ilgspējīga mobilitāte	Aprites ekonomikas principu ieviešana/piemērošana		Natura 2000	Aizsargājami biotopi	Aizsargājamās sugas				Klimata pārmaiņu mazināšana	Pielāgošanās klimata pārmaiņām
Risinājums 1														
Risinājums 2														
Risinājums 3														
Risinājums 4														
Risinājums 5														
Risinājums 6														
Risinājums 7														
Risinājums 8														
Risinājums 9														
Risinājums 10														

■ nozīmīga pozitīva ietekme (++)
■ vērā ņemama pozitīva ietekme (+)

■ ietekmes nav/ ietekme nav būtiska/ nav zināma (0; +/-)
■ vērā ņemama negatīva ietekme (-)

■ nozīmīga negatīva ietekme (--)
* PDR - plānošanas dokumenta risinājumi